

Анотація

Н.В.Чашечникова

Народный танец как фактор формирования личности младшего школьника

В статье автор обосновывает роль народного танца в формировании личности младшего школьника. Рассматривает младший школьный возраст как благоприятный период для всестороннего развития ребенка. Исследует народное хореографическое искусство как эффективное средство физического, интеллектуального, морального, художественно-эстетического воспитания ученика начальных классов, а следовательно – его всестороннего гармонического развития. Подчеркивает необходимость привлечения детей младшего школьного возраста к занятиям народным танцем с целью их успешной адаптации в социуме.

Ключевые слова: народный танец, формирование личности, младшие школьники.

Summary

N.V.Chashechnikova

Folk Dance as a Factor of Personality Formation of the a Primary School Pupil

The article substantiates the role of folk dance in personality formation of the younger student. It also considers junior school age as a most favorable period for comprehensive child development. It studies folk choreography as an effective means of physical, intellectual, moral, artistic and aesthetic education of elementary school, and therefore the full harmonious development. It emphasizes the need of involvement of primary school children to dance classes popular for their successful adaptation to society.

Key words: folk dance, formation of personality, primary school pupils.

Дата надходження статті: «10» вересня 2012 р.

УДК 159.922.7

І.Б.ЧЕРВІНСЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Івано-Франківськ)

Педагогічна взаємодія вчителя та учня в освітньо-виховному середовищі гірської школи

Стаття розкриває сутність взаємодії вчителя з дітьми молодшого шкільного віку в умовах освітньо-виховного середовища гірської школи. Авторка акцентує увагу на тому, що у початковій школі особливій ваги набуває атмосфера взаємодовіри, розуміння, поваги, товарищескості та вказує на шлях формування відповідних умінь і навичок взаємодії у майбутніх учителів початкових класів.

Ключові слова: взаємодія вчителя з учнями, вікові особливості молодших школярів, освітнє середовище, навчально-виховний процес.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Гуманізація та демократизація освіти, інтегруючи суть якої полягає у формуванні всебічно розвиненої особистості, – це насамперед гуманізація взаємин між учителем та учнем, вихователем і вихованцем. Ключовою умовою реалізації цієї парадигми є постійне вдосконалення педагогічного спілкування на засадах гуманістичної етики на всіх етапах навчально-виховного процесу.

Шкільне життя передбачає взаємодію учнів і педагогів. Учитель й учень, їх особисті взаємини на уроках і поза ними безпосередньо впливають не тільки на навчально-виховний процес, але й визначають успіх адаптації учнів до школи й певним чином визначають стосунки учня з його однокласниками та подальший життєвий успіх.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблема педагогічної взаємодії як основного способу організації педагогічного процесу до 80-х років ХХ століття майже не досліджувалася, хоча спроби її тлумачення у науковій літературі зустрічаються неодноразово. Так у працях Я.-А.Коменського, М.І.Пирогова, Ж.-Ж.Руссо, К.Д.Ушинського мова йде про необхідність взаємної активності педагога і вихованців у педагогічному процесі. Дослідження питань педагогічної та міжособистісної взаємодії здійснюють сучасні українські вчені О.В.Глузман, О.М.Друганова, С.Т.Золотухіна, С.О.Микитюк, В.К.Майбородова, О.А.Рацул та ін.

Дослідники Н.В.Єлізарова, М.І.Фрумін, Г.А.Цукерман та інші вивчають особливості навчальної взаємодії усіх її учасників; Є.І.Беленкіна, Л.В.Жарова, В.В.Котов, М.М.Рибакова аналізують емоційно комунікативний бік навчальної взаємодії; О.Г.Марченко, М.С.Корольчук, Н.Ю.Бутенко, Н.І.Федорченко розглядають особливості організації психолого-педагогічної взаємодії адміністрації навчального закладу та її працівників.

Серед сучасних психолого-педагогічних досліджень виділяємо такі три напрями вивчення способів організації навчального процесу: через вплив учителя на учнів (Л.І.Божович, Н.В.Кузьміна, А.В.Мудрик та ін.); через співробітництво (Ш.О.Амонашвілі, М.Д.Касьяненко та ін.); через спілкування (Б.Ф.Ломов, В.А.Кан-Калік, М.І.Лісіна, О.О.Леонт'єв та ін.). Проте педагогічна взаємодія між учителем і учнем в освітньо-виховному середовищі навчального закладу у більшості згаданих авторів досліджується побіжно, поглиблене розкриття її змісту відсутнє, що й обумовило вибір теми статті.

Формулювання цілей статті... Виявлення певних особливостей педагогічної взаємодії вчителів початкових класів з дітьми молодшого шкільного віку в умовах освітньо-виховного середовища гірської школи.

Виклад основного матеріалу... В умовах утвердження інноваційної моделі розвитку економіки України і держави в цілому важливим показником є модернізація системи освіти. Чільне місце в ній займає гірська школа, яка виконує не лише педагогічну, а й соціальну функцію, зберігає генетичний потенціал українського етносу, відіграє роль провідного і визначального осередку соціально-культурного, інформаційно-технологічного, науково-просвітницького та ідейно-духовного життя територіальної громади.

Гірські школи – особливий феномен як у педагогічній теорії, так і в реальній практиці. Така школа має стати для всіх учнів другою домівкою, тут кожен повинен почуватися господарем, а перебування в її стінах повинно бути не тягарем, а приносити радість і задоволення. У зв'язку з цим для оптимізації діяльності школи такого типу необхідно постійно працювати над удосконаленням освітньо-виховного середовища, сприяти налагодженню педагогічної взаємодії між усіма учасниками навчально-виховного процесу.

Розглядаючи освітню діяльність гірської школи як важливий чинник соціальних перетворень, необхідно враховувати той факт, що можливості її впливу на розвиток сільського соціуму значні, проте і труднощі, з якими зустрічається така школа, також немалі.

Проблема віддалених гірських малокомплектних чи малонаповнених шкіл в Україні, як і в багатьох інших країнах, є не лише економічною, демографічною, а швидше, соціальною та моральною. Школа в селі відіграє важливе значення для сільської громади як єдиний, окрім церкви, культурно-просвітницький і духовний центр. Вона повинна виконувати особливу соціокультурну місію, тому що саме школа має найбільші можливості передавати й зберігати культурну спадщину народу та одночасно готувати ґрунт для соціального оновлення, прищеплюючи здібності та формуючи вміння, які необхідні будуть у майбутньому школяреві.

Основним пріоритетом системи освіти є доступність якісної освіти для всіх дітей, незважаючи на їх місце проживання: велике місто чи село в горах. Проте аналіз досвіду роботи шкіл наочно показав значне відставання сільської школи від міської у розв'язанні найважливіших завдань навчання і виховання школярів. Відповідно ускладнюється процес підготовки спеціаліста, спроможного працювати в умовах школи гірського регіону. Аналіз педагогічної діяльності, проведений нами серед випускників університетів, свідчить про недостатній рівень застосування теоретичних знань на практиці, слабкі навички та вміння налагоджувати стосунки з учнями.

Однією з умов професійного становлення, як зазначається в Концепції педагогічної освіти, є підготовка педагога, здатного забезпечити всебічний розвиток людини як особистості і найвищої цінності суспільства. Адже діяльність педагога не визнає стереотипів та шаблонів. Вона передбачає ініціативність, творчість, допитливість і невпинний пошук нових шляхів розв'язання проблем та новітніх технологій навчання, які відповідали б всезростаючим вимогам сьогодення. «Той, хто на все життя обирає педагогічну професію, має володіти бодай трьома особливостями: умінням шанувати і любити людей більше себе; умінням пожиттєво набувати знання і різновиди людського досвіду – теоретичний, практичний, естетичний; умінням передавати різновиди досвіду учням» [3, с.117].

Перед освітніми закладами стоїть завдання розвивати в студентів позитивне ставлення до майбутньої професії, потребу й готовність займатися педагогічною діяльністю, прагнення оволодіти секретами педагогічної майстерності. Необхідно готувати не тільки вчителя – фахівця з певного предмета, а формувати особистість вчителя, здатного сприймати основні морально-етичні цінності нашого суспільства і відповідно їх реалізовувати в педагогічній діяльності. А педагогічна діяльність, спрямована на всебічний розвиток особистості дитини, буде більш ефективною, якщо буде базуватися на культурі взаємин учня й педагога.

Термін «педагогічна взаємодія» як поняття в науковій літературі трактується неоднозначно. У філософії взаємодія розглядається як категорія, що відображає процеси впливу різних об'єктів один на одного, їх взаємообумовленість, взаємоперехід, зміну стану (О.О.Бодальов, Л.П.Буєва, Б.Ф.Ломов, Б.Д.Паригін). Поняття «міжособистісна взаємодія» розуміється як сукупність зв'язків і взаємовпливів людей, що відбуваються в процесі спільної діяльності. В.А.Кан-Калік і

Н.Д.Нікандров, вивчаючи соціально-психологічну взаємодію, розглядають її як механізм спілкування й ототожнюють її з процесом співтворчості. Вони вважають, що педагогічне спілкування – це соціально-психологічна взаємодія, у процесі якої відбувається ефект взаємозараження. Його основою є педагогічне співпереживання, емоційна спільність переживання педагога й дитини.

Педагогічна взаємодія є необхідною умовою ефективності педагогічного процесу. Поняття «взаємодія» включає в себе єдність педагогічних впливів і власну активність вихованця, що виявляється у відповідних уявленнях або опосередкованим впливом на педагога й на себе самого (самовиховання).

Взаємодія – це взаємний зв'язок між предметами в дії, а також погоджена дія між ким-, чим-небудь. Взаємодіяти – означає перебувати у зв'язку, взаємно проявляти дію, або ж узгоджено взаємно діяти, бути у взаємодії [5, с.85]. Взаємодія – це спосіб організації спільної діяльності, що здійснюється на підставі соціальної перцепції і за допомогою спілкування.

Взаємна активність вихователів і вихованців у педагогіці позначається термінами «педагогічна взаємодія», «педагогічне співробітництво», «педагогічне партнерство». Взаємодія – це своєрідне втілення зв'язків, взаємин між людьми, які, вирішуючи спільні завдання, взаємовпливають, доповнюють один одного й досягають успіху в розв'язанні поставлених завдань. Природно, що змін зазнають і суб'єкти, і ті об'єкти, на які спрямована взаємодія. Разом – означає не сумарно, а взаємодоповнюючи.

Під час педагогічної взаємодії виникає особливе спілкування між педагогом і учнем, у якому учасники розкривають свій власний погляд на світ. Завдання педагогічної діяльності в контексті діалогу культур педагога й дитини двояке: з одного боку, необхідно зміцнити, розвинути властиві дитині способи мислення, позицію, картину світу, з другого, – організувати взаємодію з іншою культурою (культурою дорослої людини).

Провідна роль педагога (дорослого), що організує процес виховання й навчання дитини, досить глибоко визначена в дослідженнях А.В.Запорожця, П.Я.Гальперіна, С.Л.Рубінштейна.

Таким чином, завдання педагогічної діяльності у виховному процесі початкової школи полягає у створенні умов для гармонійного розвитку особистості молодшого школяра, у підготовці підростаючого покоління до праці та інших форм участі в житті суспільства. Воно вирішується через організацію особистісного розвиваючого середовища, управління різноманітними видами діяльності вихованців і побудовою правильної взаємодії з дитиною.

У педагогічній науці виділяють два види взаємодії педагога й учня: суб'єктно-об'єктне й суб'єктно-суб'єктне.

1. Суб'єктно-об'єктні відносини. У педагогічній діяльності в ролі суб'єкта виступає педагог, а в ролі об'єкта – вихованець (дитина).

Педагога як суб'єкта педагогічної діяльності характеризують цілепокладання, активність, педагогічна самосвідомість, адекватність самооцінки та посиленість вимог. У цій ситуації школяр виступає як виконавець вимог і завдань, поставлених педагогом. Під час розумної суб'єктно-об'єктної взаємодії формуються й закріплюються позитивні якості учнів: старанність, дисциплінованість, відповідальність; школярі накопичують досвід здобуття знань, оволодівають системою норм поведінки.

2. Суб'єктно-суб'єктні відносини сприяють розвитку в дітей здатності до співпраці, ініціативності, творчого мислення, вміння конструктивно вирішувати конфлікти.

За такого типу відносин активізується складна робота розумових процесів, уваги, мислення, поглиблюються знання, відбираються потрібні способи, апробуються різноманітні вміння. У результаті – уся діяльність стає особистісно значимою для школяра. Педагог при суб'єктно-суб'єктній взаємодії працює зі своїми вихованцями на рівні партнерських відносин, намагаючись глибше пізнати їх, налагодити особисті стосунки. Такий тип стосунків педагога та учнів отримав назву – особистісно орієнтована взаємодія.

Особистісно орієнтована взаємодія максимально сприяє розвитку здатності школяра усвідомлювати своє «Я» у зв'язках з іншими людьми та світом у його цілісному розмаїтті, осмислювати свої дії, передбачати їх наслідки як для інших, так і для себе. Педагогічна діяльність під час такої взаємодії має діалогічний характер. М.М.Бахтін вважає, що дитина лише в діалозі, вступаючи у взаємодію з іншим суб'єктом, пізнає себе, через порівняння з іншим, через співставлення свого вибору з вибором інших.

Ідеї особистісно орієнтованої взаємодії, що складають основу особистісно орієнтованого виховання, особливо актуальні для нашої країни (І.Д.Бех, В.Г.Кремень). Особистісно орієнтований підхід до виховання певною мірою ґрунтується на методологічних принципах західної гуманістичної психології: самоцінності особистості, глибокої поваги до особистості та емпатії до неї, урахуванні її індивідуальності. Особистісно орієнтоване виховання передбачає як мету виховання

– формування в дитини особистісних цінностей. Лише вони, завдяки своїм показникам, здатні виконувати функцію «вищого критерію» для орієнтації індивіда у світі й стати опорою для особистісного самовизначення й самореалізації.

Спілкування педагога з учнями є специфічним ще й тому, що за статусом вони виступають з різних позицій: учитель організовує взаємодію, а учень сприймає її і включається в неї. З метою підвищення якості діалогічної взаємодії потрібно допомагати учневі стати активним співучасником педагогічного процесу, забезпечивши умови для реалізації його потенційних можливостей, тобто організувати суб'єкт-суб'єктний характер педагогічних стосунків.

Суб'єкт-суб'єктний характер педагогічного спілкування – принцип його ефективної організації, що полягає в рівності психологічних позицій, взаємній гуманістичній установці, активності педагога та учнів, взаємопроникненні у світ почуттів та переживань, готовності сприйняти співрозмовника, взаємодіяти з ним.

Особистісна орієнтація співрозмовників – готовність бачити й розуміти співрозмовника; самооцінне ставлення до іншої людини. Ураховуючи право кожного на вибір, педагоги повинні прагнути не нав'язувати думку, а допомогти іншому обрати власний шлях розв'язання проблеми. Характер взаємодії педагога й дитини зумовлює стиль педагогічної діяльності. В.О.Сухомлинський, наприклад, на «уроках життя слова» головним під час організації педагогічної взаємодії вважав розкриття «живинки» в кожній дитині, створення ситуації спілкування, що сприяла б розквіту їх творчості.

Отже, можна зробити висновок, що педагогічна взаємодія є необхідною умовою ефективності всього педагогічного процесу. Поняття «взаємодія» поєднує педагогічний вплив і власну активність вихованця, що виявляється у відповідних уявленнях або опосередкованим впливом на педагога й на себе самого (самовиховання). Основний зміст педагогічної професії становлять взаємини з людьми. Завдання вчителя – якнайглибше зрозуміти учня, задовольнити його запити, допомогти в становленні особистості. Це посилює роль особистісних взаємин у педагогічному процесі й акцентує на важливості моральних аспектів [4].

Сьогодні продуктивно організований процес педагогічного спілкування покликаний забезпечити в професійній діяльності вчителя початкових класів реальну взаємодію, своєрідний контакт, який повинен виникнути між педагогом і школярами, перетворити їх у суб'єктів спілкування, а відповідно й взаємодії, допомогти подолати різноманітні психологічні бар'єри, що виникають у процесі взаємодії, перевести дітей зі звичної для них позиції на позицію співпраці й перетворити на суб'єктів педагогічної творчості. У цьому випадку педагогічне спілкування утворює цілісну соціально-психологічну структуру педагогічної діяльності.

Отже педагогічний процес характеризує динамічну взаємодію вихователів і вихованців, спрямовану на вирішення спільних завдань і досягнення поставленої мети. Основною ж метою виховання, як основного елемента педагогічного процесу, є формування особистості.

Основу педагогічної діяльності складає загальна теорія й практика виховання. Педагогічна діяльність, на думку К.Д.Ушинського, є «одним із видів практичного мистецтва». Її творчий характер зумовлено тими обставинами, що зміст педагогічної діяльності постійно змінюється й розвивається, залежно від потреб суспільства та вимог сьогодення.

Для успішної організації виховної роботи в початковій школі вчителю необхідно враховувати психологічні закони розвитку особистості молодшого школяра, особливості організації навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі I ступеня, керуючись принципами гуманної педагогіки, встановлювати більш органічні зв'язки між педагогічною теорією й загальною практикою виховання особистості.

Згідно з твердженнями вчених Л.С.Виготського, С.Л.Рубінштейна, Г.С.Костюка, психіка людини формується, власне, у взаємодії з об'єктами її діяльності, а тому педагог з метою всебічного розвитку своїх вихованців повинен створювати такі умови, які спонукали б їх до самостійної роботи. Упродовж педагогічного процесу взаємодія педагога та учня може посилюватися або послаблюватися (навіть повністю припинятися) залежно від ступеня досягнення поставленої мети (засвоєння інформації, набуття певних умінь, розвиток тих чи інших якостей). При цьому не відіграє особливої ролі вік вихованців. Важливою є їх готовність до виконання певного виду діяльності, високий рівень якої свідчить про завершення відповідного циклу освіти і можливість переходу до наступного [2].

Взаємозв'язок наведених компонентів складає основу таких видів педагогічної взаємодії:

- взаємодія педагог-об'єкт (П-О) – педагог демонструє варіант взаємодії з об'єктом, за яким учень спостерігає (наприклад, пропонує власну методику спостереження та збору інформації);
- взаємодія педагог-учень (П-У) – педагог залучає учня до спільної роботи з об'єктом, виявляє наявні недоліки і коригує їх (наприклад, робота над художнім твором (у процесі індивідуальних занять або пояснення учню незрозумілих йому положень у певній галузі знань);

– взаємодія учень-об'єкт (У-О) – учень демонструє набуті вміння самостійного оперування навчальним об'єктом (наприклад, виконує вивчений ним фрагмент музичного твору або відповідає на запитання педагога, розв'язує запропоновані йому задачі) [7].

Звідси випливає, що основою педагогічного процесу є взаємодія учня з навчальним матеріалом, яку забезпечує і регулює педагог. Суттєвим аспектом у діяльності педагога є вміння конструктивно та ефективно взаємодіяти з учнями. Педагогічний вплив учителя повинен здійснюватися з орієнтацією на вік, індивідуальні особливості молодших школярів, стосунки в конкретному класному колективі. Діяльність педагога різнобічна, гуманна й змістовна, вона потребує ґрунтовної підготовленості й має багато вимірів.

Педагогічна діяльність учителя початкових класів повинна ґрунтуватися на любові, довірі й вимогливості. Саме він зобов'язаний закласти основи розвитку молодших школярів. У зв'язку з цим педагогічну взаємодію необхідно будувати таким чином, щоб зміст початкової освіти був засвоєний якісно й міцно. Майбутнього вчителя початкових класів необхідно готувати до постійних змін під час спілкування. Це пояснюється тим, що в кожному класі змінюється вікові особливості розвитку дітей. Вчителю доводиться працювати з дітьми від 6 до 10 років і пам'ятати, що для дітей молодшого шкільного віку найбільший авторитет належить саме йому – вчителю.

Висновки з описаного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі... В умовах ринку праці та зростаючих вимог до педагогічних працівників назріла нагальна потреба переходу від кількісних показників до якісних. Адже розвиток загальноосвітньої школи в умовах гірського регіону значною мірою залежатиме від того, який вчитель прийде до сучасного навчального закладу. Якщо раніше вчитель виступав просто носієм знань і головна його роль полягала у передачі цих знань учням, то із значним розвитком науки та розширенням інформаційного простору змінилось і розуміння навчальної функції вчителя. Тепер на часі не просто передача знань, а формування в учнів умінь здобувати їх самостійно. Це і зумовлює головне призначення вчительської праці.

Отже, учитель початкових класів як суб'єкт педагогічної діяльності поєднує в собі індивідуальні, особистісні, суб'єктні властивості особистості, виконує певні професійні функції, що в комплексі забезпечують ефективність його діяльності. Подальші педагогічні дослідження пов'язуємо із проблемою визначення стилів педагогічної взаємодії та їх впливів на ефективність навчання.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бачинська Є. М. Механізм формування інноваційного освітнього простору в регіоні / Є. М. Бачинська // Педагогіка і психологія. – № 1 (54). – 2007. – С. 79–88.
2. Выготский Л. С. Собрание сочинений : в 6-ти т. / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1984. – Т. 4 : Детская психология. – С. 252.
3. Зязюн І. Краса педагогічної дії / І. Зязюн, Г. Сагач. – К. : Основа, 1997. – 242 с.
4. Кан-Калик В. А. Основы профессионально-педагогического общения / В. А. Кан-Калик. – Грозный : Чечено-Ингушский ун-т, 1979. – 138 с.
5. Мудрик А. В. Индивидуальная помощь в социальном воспитании / А. В. Мудрик // Новые ценности образования: забота – поддержка – консультирование. – М. : Инноватор, 1996. – С. 51.
6. Савенкова Л. Ініціатива педагога в спілкуванні з учнями / Л. Савенкова // Початкова школа. – 1998. – № 5. – С. 6–7.
7. Сериков В. В. Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем / В. В. Сериков. – М. : Логос, 1993. – 168 с.

Аннотация

И.Б.Червинская

Педагогическое взаимодействие учителя и ученика в учебно-воспитательной среде горной школы

Статья раскрывает сущность взаимодействия учителя с детьми младшего школьного возраста в условиях учебно-воспитательной среды горной школы. Автор акцентирует внимание на том, что в начальной школе особое место занимает атмосфера взаимодоверия, понимания, уважения, общительности и называет пути формирования соответствующих умений и навыков взаимодействия будущих учителей начальных классов.

Ключевые слова: *взаимодействие учителя с учениками, возрастные особенности младших школьников, образовательная среда, учебно-воспитательный процесс.*

Summary

I.B.Chervins'ka

Pedagogical Interaction between Teacher and Pupil in Educational Environment of Mountain School

The work is devoted to the interaction of teachers with young learners. The author focuses on the fact that in primary education the atmosphere of mutual trust, understanding and respect plays the key role. We show the ways of skill formation and emphasise the importance of teacher-learners interaction.

Key words: *teacher-learner interaction, age peculiarities of young learners, communicative attack.*

Дата надходження статті: «1» жовтня 2012 р.